

ג ל ו ר נ ו ת ל ע י ו ר ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ שנת העשרים ושמונה

נצבים-וילך (תשכ"ט)

ל' א' י'

א. פסוקים א'-ג'

קיימת לגבי פסוקים אלה בעיה תחבירית; פרקנו מתחיל במשפט בספל תנאי והשאלה היא: באיזו מלה מתחיל המשפט הראשי? (בלשון הקדמונים: היכן מתחילה תשובת התנאי?), דעות שונות למפרשים בשאלה זו, והנה מקצתן:
ראב"ע כ"ט, כ"ח: ובעבור שאמר (דברים כ"ט כ"ז): "וישליכם אל ארץ אחרת" אמר, כי אם תשוב אל ה', אע"פ שאתה חוצה לארץ - השם ישיב שבותך.

רמב"ן ל', ב': וטעם "ושבת עד ה'" אלהיך ושמת בקולו" - שתשוב אל ה' ככל לבבך ובכל נפשך ותקבל עליך ועל בניך לדורותם לעשות ככל אשר אנכי מצוך היום וכו'.

אברבנאל: עם היות הברכות והקלות בלשון תנאי: "אש שמע תשמע" ו"אם לא תשמע", הודיע משה אדונו, שכולם - הברכה והקלה - עת דים להתקיים, ושאר שייתמו הקלות כולם ישובו אל השם יתברך והוא יקבעם ויגאלם, וזאת היא הנחמה האמיתית והגאולה העתידה, אשר אנחנו מקווים אותה... "כי יבואו עליך הברכה והקלה" - כי כולם יתקיימו בהכרח, הנה אז בהכרח תשוב אל ה'.

חזקוני: לעיל נאמר (כ"ט, כ"ז): "וישליכם אל ארץ אחרת" וכאן נאמר: ואם תשוב הוא ישוב את שבותך.

ר' ש"ר הירש: כאשר יתקיים כך כל הנזכר בתורה בברכה וקלה על עיצוב דמות עתידך באלפי רשנים הבאות; אז תביא את סכום נסיונותיך - נסיונות דרך בהיסטוריה - אל לבבך פנימה וכתוצאה מחשבון נפשך תשוב אל ה' ולתורתו בכל לבבך ובכל נפשך.

וכן תרגמוהו המתרגמים:

רמב"ן: ווען נון קינפטטיג אללע דיזע דינגע איינטרעפפן, זעגען אונד פלור... דונימסט עס צו הערצען, בקעהרסט דין צום עוויגען... זא ווירד דער עוויגע זיך אויך דיינער ערבארמען...

King James Version:

And it shall come to pass, when all these things are come upon thee, the blessing and the curse... and then shalt call them to mind among all the nations... and shalt return unto the Lord... that then the Lord thy God will turn thy captivity...

(1) מה הן דעותיהם של פרשנים ומתרגמים בתשובה לשאלה התחבירית שבפסוקינו?

סדר את המפרשים ואת המתרגמים לקבוצות.

(2) מה הן המסקנות הרעיוניות השונות הנובעות מתוך השוני הזה? מה הובטח לעם ישראל לדעת כל אחד מן הקבוצות הנ"ל?

(3) התוכל להסביר למה אין אף פרשן אחד רואה את פסוק א' כולו כמשפט תנאי ואת תחילת פ' ב' ("ושבת עד ה'") כתחילת תשובת התנאי?

(4) רמב"ם, הלכות תשובה ז', ה': כל הנביאים כולט ציור על התשובה ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה. וכבר הבטיח תורה בסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין, שנאמר (דברים ל' א'): "והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקלה... ושבת ה' א"י, וגו'".

כיצד עוצר הרמב"ם לשאלה התחבירית שלנו ולא יזו מן הקבוצות שלעיל יש לצרפו?

ב. ל' י': כי תשמע בקול ה' אלריך לשמור מצותיו וחקותיו הכתובה בספר התורה הזה.

חזקוני ד"ה "הכתובה":

הוא לשון רבות לבקבות כמו "הכתובים" בלשון ימים לזכרים כמו שפירשתי למעלה (שמות י"ז, י"ב): "ויהי ידיו אמונה", (ושם הביא לראיה בראשית מ"ט, כ"ב): "בנות צעדה עלי שור" (שם"א ד' ס"ו): "ועיניו קמה ולא יכול לראות".

ר' יעקב צני מקלנבורג בעל "הכתב והקבלה": לפי שהתורה לא ביארה רק כלל כל מצוה ובלתי אפשר לקיימה בלי תורה שבעל-פה, ועל זה אמר "תשמע בקול ה'" לשמור מצותיו וחקותיו הכתובה... כדי שנוכל לשמור התורה הכתובה צריכים לתורר שבעל-פה והוא הנקרא "קול", כי דברי תורה שבעל-פה צריך לשומעם מקול דברים היוצאים מפי רבו.

מה קשה לכל אחד מן הפרשנים בפוקקו ומה ההבדל שבין תשובותיהם?

ג. פסוק ב': ושבת עד ה' אלהיך.

פסוק י': כי תשוב אל ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך.

הרב א' י' קוק זצ"ל, "אורות התשובה" פרק י"ז:

תחיית האומה היא היסוד של בניין התשובה הגדולה, תשובת ישראל העליונה ותשובת העולם כולו שתבוא אחריו. כשרוצים באמת לשוב, אף על פי שמעוכבים בשביל כמה מניעות, כמו מחמת בלבול דעת, או מחמת חלישות כוח או מחמת אי יכולת לתקן דברים שהם נוגעים בין אדם לחברו, אע"פ שהעיכוב הוא גדול מאד והלב מוכרח להיות בשבר מפני ידיעת גודל החובה המוטלת על האדם לתקן את כל פגמיו באופן היותר טוב והיותר שלם, מכל מקום כיון שרצונו לשוב בתשובה הוא אמיץ, אף-על-פי שאין בכוחו עדיין לסלק את כל המניעות, צריכים לקבל את ההארה הזאת של תשובה בתור תוכן המסחר והמקדש; עד שלא יזוז מפני העיכובים של אי השלמת התשובה מכל רוממות ומכל עליה רוחנית... וכשם שזהו כלל גדול אצל היחיד, ככה הוא אצל הציבור בכללותו. הארת התשובה ישנה בישראל; התעוררות חפצה של האומה בכללה לשוב אל ארצה, אל מהותה, אל רוחה ואל תכונתה, באמת אור של תשובה יש בה. באמת הדבר מתבטא בבירור גמור בביטוייה של תורה (דברים ל' ב'): "ושבת עד ה' אלהיך", (שם, י'): "כי תשוב אל ה' אלריך". התשובה היא תשובה פנימית, אלא שהיא מכוסה בהרבה מסכים חוצצים - ואין כוח בשום עיכוב לעכב את האור העליון מהופיע עלינו.

גם מתוך החול ייגלה הקדוש, וגם מתוך החופש הפרוץ יבוא העול האהוב. עבותות זהב ישתרגו ויעלו גם מתוך השירה החופשנית, תשובה מזהירה תצא גם מתוך הספרות החיצונית. זאת תהיה הפליאה העליונה של חזון הגאולה, יגמול זה הציץ, יפרח הפרח, יבושל הפרי, וידע העולם כולו, כי רוח הקדוש מדבר בכנסת ישראל בכל תנועות רוחה וסוף הכל הוא לתשובה המביאה רפואה וגאולה לעולם.

(1) הסבר את המקומות המסומנים בלי תיקון בקו. למה יתכוון הרב בדברו על "התעוררות חפצה של האומה בכללה"? למה יתכוון בדבריו בקטע השלישי "גם מתוך החול". לאיזה "חול" ירמוז?

(2) מהו לדעת הרב ההבדל שבין "ושבת עד" לבין "תשוב אל"? השוה דבריו לדברי הכתב והקבלה ודברי המלבי"ם המובאים בגליון נצנים תשי"ח שאלה ב, האם מסכימים דברי הרב עם דבריהם או לא?

(3) מהו הדמיון שמוצא הרב בין תשובת היחיד לבין תשובת הכלל?

(4) האם הרעיון העיקרי בדברי הרב בקטע השני (כשרוצים באמת עד "בתור תכן המסחר והמקדש") מזדהה עם המאמר הידוע "רחמנא לבא בעי" או שונה ממנו?

ד. והיה כי יבואו עליך... הברכה והקללה... והשבת אל לבבך.

בעל אור החיים מקשה: למה הוצרך לומר "הברכה", כיון שהדבר הנסגב התשובה הוא מרא הקללה, לא היה לו לומר אלא: "כי יבוא עליך הקללה"? נסה לישב תמיהתו.

ה. ומל ה' את לבבך

השווה את שני הפסוקים הבאים:

י' מ"ז: ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד ל' ר': ומל ה' את לבבך ואת זרעך.

הסבר שאין סתירה בין שני הפסוקים האלה וכיצד יתקיימו זה בצד זה?

(הערה: כיצד בו השוה את שני הפסוקים ביחזקאל - י"ח ל"א ו-ל"ו כ"ו. תשובת יש לשלוח לנחמה ליבוביץ קרית משה ירושלים.